

OBLIGATIVITATEA DECIZIILOR CURȚII CONSTITUȚIONALE PENTRU INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI – FACTOR DE STABILITATE A CONSTITUȚIEI^[*]

Stabilitatea este o trăsătură esențială a Constituției. Revoluționarii francezi de la 1789 cereau ca legea fundamentală să fie stabilă și superioară celorlalte legi.

Asigurarea stabilității Constituției este rezultatul interacțiunii mai multor factori. Unii țin de procedura de revizuire a Constituției, alții de modul în care prevederile constituționale sunt aplicate, inclusiv de către instanțele judecătorești. În întreg procesul de asigurare a stabilității Constituției, Curtea Constituțională joacă un rol deosebit de important, în calitatea sa de garant al supremației Constituției.

În România, ca și în alte state care au constituții rigide, procedura de revizuire a Constituției intervine la intervale mari de timp, iar puterea constituantă instituită este ținută să respecte voința Adunării Constituante, atât în ceea ce privește limitele revizuirii, cât și în privința normelor de procedură care conduc procesul de revizuire. În acest proces, Curtea Constituțională a României este datoare să exercite, din oficiu, controlul asupra proiectului legii de revizuire a Constituției, înainte de dezbaterea parlamentară. La prima și singura revizuire de până acum, Curtea Constituțională, examinând proiectul legii de revizuire a Constituției, a constatat că două din prevederile acestuia erau neconstituționale: una desființa o garanție a proprietății private—prezumarea caracterului licit al dobândirii averii și alta excepta de la controlul judecătoresc hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii, încălcându-se astfel limitele revizuirii Constituției privitoare la drepturile omului.

Evident, în virtutea caracterului obligatoriu al deciziilor Curții Constituționale, aceste dispoziții contrare limitelor revizuirii Constituției au fost înlăturate din proiectul legii de revizuire. În ceea ce privește caracterul obligatoriu al deciziilor Curții Constituționale în raporturile sale cu instanțele judecătorești, trebuie să precizăm că în temeiul Constituției României, părțile într-un proces, procurorul sau chiar instanța din oficiu pot ridica, la toate nivelele sistemului judiciar, o excepție de neconstituționalitate cu privire la dispozițiile unei legi sau ale unei ordonanțe emise de Guvern în temeiul delegării legislative, cu condiția ca dispoziția respectivă să fie în vigoare și soluționarea cauzei să depindă de aceasta. Excepția de neconstituționalitate vizează contrarietatea acelei dispoziții legale cu principiile și prevederile Constituției. Cu alte cuvinte, este vorba de o antinomie juridică,^[1] care apare între lege sau ordonanță și Constituție. Aceste antinomii pot fi aparente sau reale. Cele aparente există doar în imaginația celor care sesizează Curtea Constituțională cu o excepție de neconstituționalitate care în mod evident va fi respinsă. Antinomiile aparente formează obiectul mării majorități a excepțiilor de neconstituționalitate. În perioada 1992–2003, Curtea Constituțională a respins 2772 din 3012 excepții de

neconstituționalitate cu care a fost sesizată, confirmând conformitatea dispozițiilor legale criticate cu cele ale Constituției. Deciziile Curții Constituționale, în astfel de situații, au prin ele însele un efect benefic asupra stabilității constituționale, întărind convingerea instanțelor judecătorești, dar și a justițiabililor și a altor participanți la activitatea de aplicare a dreptului, că dispoziția legală ce a făcut obiectul excepției de neconstituționalitate este validă și aplicabilă.

În cazul antinomiilor reale, Curtea Constituțională admite excepția de neconstituționalitate și declară dispoziția din legea criticată ca fiind neconstituțională, eliminând astfel din legislația activă prevederile cuprinse în legi și ordonanțe care sunt contrare Legii fundamentale.

Problema caracterului obligatoriu al deciziilor Curții Constituționale a făcut obiectul unor ample dezbateri în literatura de specialitate, dar și a unor reacții din partea instanțelor de judecată. În forma anterioară revizuirii din anul 2003, Constituția României stipula că deciziile Curții Constituționale sunt obligatorii și au putere numai pentru viitor. Această prevedere constituțională a fost interpretată în mod diferit în doctrină și în practica instanțelor judecătorești. Astfel, unele instanțe, în special instanța supremă, au considerat că deciziile Curții Constituționale produc efecte juridice doar *inter partes litigantes*. În susținerea acestui punct de vedere s-a plecat de la sistemul antebelic de control al constituționalității legilor, care era un control realizat de Înalta Curte de Casație și Justiție,^[2] iar deciziile acestora produceau efecte doar pentru părțile aflate în proces. Acest punct de vedere era evident contrar dispozițiilor noii Constituții a României, care vedea în controlul constituționalității o chestiune de ordine publică, deciziile Curții Constituționale urmând să producă efecte *erga omnes*.

În vederea aplicării unitare a dispozițiilor constituționale a fost nevoie de o intervenție decizională a instanței de contencios constituțional, care în calitatea sa de garant al supremației Constituției a stabilit soluții diferite pentru efectele deciziilor de respingere și pentru deciziile de admitere a excepțiilor de neconstituționalitate. Astfel, deciziile prin care au fost respinse excepțiile de neconstituționalitate nu produc efecte *erga omnes*, ci doar *inter partes*, permițând astfel altor subiecți ai dreptului de sezină să ridice o excepție identică în speranța că instanța de contencios constituțional își va modifica jurisprudența și va ajunge să admită excepția de neconstituționalitate. În schimb, în cazul deciziilor de admitere, Curtea a statuat că *“prevederea normativă a cărei neconstituționalitate a fost constatată nu mai poate fi aplicată de nici un subiect de drept (cu atât mai puțin de autoritățile și instituțiile publice), încetându-și de drept efectele, pentru viitor, și anume de la data publicării deciziei în Monitorul Oficial al României...”*^[3]

Soluțiile oferite de jurisprudența Curții Constituționale au fost avute în vedere la Revizuirea Constituției din 2003 și în noul text constituțional s-a prevăzut că: *“Deciziile Curții Constituționale se publică în Monitorul Oficial al României. De la data publicării, deciziile sunt general obligatorii și au putere numai pentru viitor”*. Prin această proclamație expresă a caracterului general obligatoriu al deciziilor Curții s-a pus capăt oricărei

controverse cu privire la efectele deciziilor instanței de contencios constituțional de admitere a excepțiilor de neconstituționalitate.

Cu toate acestea, proclamarea formală a caracterului general obligatoriu al deciziilor Curții nu poate fi absolutizată, deoarece în lipsa unei argumentări corespunzătoare a acestora, obligativitatea poate deveni un factor potrivnic stabilității Constituției, mai ales prin erodarea autorității Curții Constituționale.

Pentru a se ajunge la eliminarea antinomiilor reale ca și a celor aparente, judecătorul constituțional recurge la argumente rezultate din compararea dispozițiilor legale criticate cu cele constituționale, din tratatele internaționale privitoare la drepturile omului și din hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului ori din determinarea conținutului conceptelor constituționale. Pe această bază, în practica instanței noastre de contencios constituțional pot fi identificate trei tipuri de decizii: 1) care se bazează pe compararea textelor criticate cu cele constituționale; 2) care în interpretarea textelor constituționale privitoare la drepturile omului dau prioritate reglementărilor internaționale, când acestea sunt mai favorabile; 3) care se fundamentează pe determinarea conținutului conceptelor constituționale.

1. Prima categorie de decizii o constituie cea care se bazează pe compararea textelor de lege criticate cu dispozițiile Constituției. Prin acest demers comparativ, Curtea Constituțională pune față în față dispozițiile dintr-o lege sau dintr-o ordonanță cu cele ale Constituției. Ne aflăm astfel în fața unei duble interpretări: a normei juridice criticate și a normei constituționale. În ambele cazuri interpretarea este complexă, având la bază metode gramaticale, logice, istorice, sistematice sau teleologice, care trebuie să pună în evidență concordanța celor două texte sau contrarietatea acestora. În cazul în care dispoziția legală este conformă cu cea constituțională, excepția de neconstituționalitate este respinsă, iar instanța de judecată este împuternicită să facă aplicarea acesteia în soluționarea pricinii.

În cazul în care Curtea constată că între cele două texte există elemente de contrarietate, excepția de neconstituționalitate este admisă, textul de lege declarat neconstituțional este scos din vigoare, iar instanța de judecată va aplica direct prevederile Constituției în soluționarea cauzei sau va respinge pretențiile părților, în lipsa unui text de lege care să le confere drepturi subiective sau să le legitimeze interesul propriu.

2. A doua categorie de decizii o constituie cele care, în interpretarea textelor constituționale privitoare la drepturile omului, acordă prioritate reglementărilor internaționale mai favorabile.

În temeiul art.20 din Constituția României, *“(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte.*

2) *Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”.*

Aceste texte constituționale obligă Curtea Constituțională ca, în activitatea sa de înlăturare a antinomiilor dintre legile interne și Constituție, să acorde prioritate reglementărilor internaționale în materie.

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a recurs la interpretarea textelor constituționale prin prisma Declarației Universale a Drepturilor Omului în 64 de cazuri, a Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, de 39 de ori, a Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, de 23 ori, a Convenției europene în materia adopției de copii și a Convenției cu privire la drepturile copilului, de 7 ori, a convențiilor Organizației Internaționale a Muncii, de 13 ori, a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, de 2 ori, a altor convenții internaționale, în 57 de cazuri. Un aspect distinct în această materie îl constituie Convenția europeană a drepturilor omului, la care Curtea a făcut referiri directe sau indirecte prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în nu mai puțin de 340 de cazuri. Prin deciziile luate de Curtea Constituțională pe baza argumentelor izvorâte din reglementările internaționale și mai ales din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului s-a realizat o consolidare și o extindere a prevederilor constituționale de natură să elimine soluțiile judecătorești contradictorii în materia drepturilor omului și să ducă la constituirea unei practici judiciare unitare.

Constituția României, bunăoară, stabilește că restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți se poate face prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și libertăților cetățenilor, desfășurarea instrucției penale, prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav. Prin interpretarea bazată pe tratatele internaționale s-a ajuns la concluzia că sfera de aplicare a acestor restrângeri este mai largă, dispozițiile Declarației Universale a Drepturilor Omului și ale Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice conducând la actuala redactare a art.10 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, potrivit căruia:

“Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății și a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești”.

Pe această bază, dreptul la liberă circulație, obligația de a nu încălca drepturile și libertățile altora, libertatea de exprimare, organizarea pașnică și fără arme a întrunirilor, dreptul la grevă, dreptul de proprietate și alte drepturi înscrise în Constituția României au dobândit un nou conținut, care a avut efecte benefice pe planul realizării unei practici unitare în activitatea instanțelor judecătorești și pe planul edificării democrației și a statului de drept.

De asemenea, în baza practicii Curții Europene a Drepturilor Omului, care consideră contravențiile ca aparținătoare dreptului penal, deși în majoritatea statelor europene ele au fost dezincriminate și considerate abateri administrative, Curtea Constituțională a precizat că principiul retroactivității legii penale mai blânde se aplică și în cazul legii contravenționale, ceea ce nu era prevăzut de Constituție la acea dată.

Astfel, excepție de neconstituționalitate a fost ridicată direct de către instanța de judecată în legătură cu dispozițiile unei ordonanțe care prevede că o faptă săvârșită în trecut nu mai poate fi sancționată dacă ulterior ea nu mai constituie contravenție, susținând că este vorba de un caz de retroactivitate a legii, neadmis de Legea fundamentală. Ținând seama de asimilarea faptelor contravenționale cu cele penale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, Curtea Constituțională a respins excepția de neconstituționalitate, arătând că dispozițiile constituționale privitoare la retroactivitatea legii penale mai blânde urmează a fi extinse și la legea contravențională.^[4] Și această soluție a Curții Constituționale a fost, ulterior, introdusă în Constituția României, cu prilejul revizuirii acesteia.

Un alt exemplu edificator în care deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului, datorită tăriei argumentelor, constituie izvor de drept pentru Curtea Constituțională și, prin intermediul acesteia, pentru instanțele judecătorești are în vedere o dispoziție din Codul familiei, în virtutea căreia acțiunea în tăgăda paternității putea fi pornită numai de către soț. Curtea Constituțională având a se pronunța asupra excepției de neconstituționalitate a acestui text de lege, a considerat că interdicția dreptului la acțiune, instituită de legea națională pentru femeia căsătorită și pentru copilul născut în timpul căsătoriei, este neconstituțională.^[5] Această soluție a fost dată ținându-se seama de art.8 al Convenției europene a drepturilor omului și de argumentele Curții Europene a Drepturilor Omului prezentate în cazul "*Kroon și alții împotriva Olandei*".

3. A treia categorie de decizii se fundamentează pe determinarea conținutului conceptelor constituționale. Constituția, în mod inevitabil, utilizează unele concepte sau principii care, prin conținutul lor, constituie în realitate o adevărată delegare legislativă în favoarea interpretului. Sunt concepte care permit expansiunea dispozițiilor constituționale, al căror conținut, nedefinit de legiuitorul constituant, variază în funcție de evoluțiile mediului social. Cu titlu de exemplu menționăm, în acest sens: stat social, demnitatea omului, dreptatea, așezarea justă a sarcinilor fiscale, buna-credință, discriminarea, cazuri excepționale etc. Prin stabilirea conținutului acestor noțiuni, prin deciziile sale, Curtea Constituțională asigură reflectarea la nivel constituțional a

elementelor noi care trebuie să intre sub incidența normelor constituționale, asigurând stabilitatea acestora în fața presiunilor care izvorăsc din fluctuațiile politice, sociale, morale, economice sau tehnice ale mediului social. Înțelesul termenilor constituționali, stabilit prin decizia Curții Constituționale este receptat pe plan social și el determină starea de constituționalitate a societății. Dar mediul social se schimbă. Prin definiție, tranziția implică schimbarea. Or, societatea noastră este supusă unui profund proces de tranziție către o economie concurențială și o societate din ce în ce mai democratică. Pe acest fond, starea de constituționalitate nu poate să nu evolueze. Democrația constituțională constituie, prin definiție, o stare evolutivă, dinamică. De aceea, receptarea socială a normei constituționale este diferită în epoci diferite. Constituția, îndeosebi datorită caracterului său rigid, reprezintă un cadru de stabilitate ce nu ar fi însă posibil dacă interpretarea ei nu-i asigură suplețea necesară pentru adecvarea normei constituționale la condițiile, adesea alerte, ale schimbării.

Un exemplu edificator în acest sens îl constituie principiul separației puterilor în stat. În 1991, anul în care a fost adoptată Constituția României, principiul separației puterilor în stat nu era înscris decât în Constituția cantonului Jura și în Constituția Bulgariei. Experții Comisiei constituționale au apreciat atunci că nu este necesară proclamarea expresă a principiului separației puterilor în stat în Legea fundamentală, fiind suficientă o construcție constituțională care să se bazeze pe acest principiu. În practica sa, Curtea Constituțională a fost nevoită să proclame existența principiului separației puterilor în stat pentru a putea soluționa, pe această bază, excepțiile de neconstituționalitate a unor prevederi legale anterioare Constituției, care permiteau procurorului sau unor autorități administrative să intervină în procesul înlăptuirii justiției. Astfel, printr-o decizie, Curtea Constituțională a stabilit că astfel de prevederi ale legii afectează *“principiul separației puterilor în stat, principiu care, deși nu este proclamat expres, el poate fi dedus din ansamblul reglementărilor constituționale și, îndeosebi, al celor având ca obiect precizarea funcțiilor autorităților publice și a raporturilor dintre acestea”*.^[6]

Această consacrare pe cale pretoriană a principiului separației puterilor în stat stă la baza soluționării pozitive a numeroase excepții de neconstituționalitate, declarându-se neconstituționale dispoziții ale legii prin care se interzice – fie și numai temporar – executarea unei hotărâri judecătorești, deoarece ne aflăm în prezența unei imixțiuni a puterii legislative în procesul de realizare a justiției.^[7] De asemenea, Curtea a stabilit că sunt contrare principiului separației puterilor în stat dispozițiile legale prin care autoritățile administrației publice pot controla, anula ori modifica o hotărâre a instanței judecătorești în legătură cu activitatea de judecată, respectiv cu stabilirea taxei judiciare de timbru.^[8] Într-un alt caz, Curtea Constituțională a declarat neconstituționale dispozițiile privitoare la competența Curții de Conturi de a efectua controale și la alte persoane juridice decât cele care fac parte din sectorul public. În motivarea deciziei sale, Curtea Constituțională a arătat că efectuarea unor asemenea controale încalcă principiul separației puterilor în stat prin negarea specializării funcționale și a delimitării diferitelor categorii de autorități publice.^[9]

Consacrarea principiului separației puterilor în stat prin decizia Curții Constituționale a reținut și atenția puterii constituante instituite pentru revizuirea Constituției, care a introdus în Legea fundamentală următoarea formulare: *“Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească – în cadrul democrației constituționale”*. În felul acesta, decizia Curții Constituționale se dovedește a fi în egală măsură un factor care asigură stabilitatea și dezvoltarea constituțională.

Așa cum se poate constata, rolul interpretului în receptarea noului pe plan constituțional este decisiv. Stabilitatea unor constituții –din care, poate, exemplul cel mai concludent este al Constituției Statelor Unite ale Americii, adică al unei Constituții adoptate în secolul al XVIII-lea, în vigoare și azi – se explică, printre altele, tocmai prin interpretarea termenilor constituționali, ceea ce a permis aplicarea lor în noile condiții ale evoluției ulterioare, pe care, incontestabil, legiuitorul constituant nu le-a putut avea în vedere și nici nu le putea imagina. Constituția este, mai mult decât orice lege, un pariu cu viitorul, în care rolul hotărâtor, în câștigarea acestuia, îl are interpretul.

4. Din cele prezentate până aici se desprinde concluzia că obligativitatea deciziilor Curții Constituționale pentru instanțele judecătorești este nu numai un factor de stabilitate a Constituției, ci și unul de dezvoltare a acesteia. Dacă multitudinea presiunilor sociale exercitate asupra Curții Constituționale pe calea excepțiilor de neconstituționalitate este un factor perturbator al stabilității constituționale, acesteia i se opune decizia Curții Constituționale, care are rolul de a detensiona situațiile conflictuale prin indicarea textului de lege pe baza căruia urmează a fi soluționate cauzele civile, penale sau de altă natură de către instanțele de judecată. În măsura în care aceste decizii absorb în cuprinsul lor transformările petrecute pe plan social, ele dau noi semnificații termenilor Constituției, conceptelor cu care aceasta operează, deschizând drumul perpetuei sale înnoiri.

**Prof.univ.dr. Ioan VIDA,
Judecător la Curtea Constituțională**

^[1] Comunicare prezentată la Conferința internațională cu tema *Rolul Curții Constituționale în menținerea stabilității și dezvoltarea Constituției*, organizată de Comisia de la Veneția și de Curtea Constituțională a Federației Ruse, la Moscova, în zilele de 27 și 28 februarie 2004.

^[1] Cu privire la antinomiile juridice a se vedea **Ch.PERELMAN**, *Les Antinomies en Droit*, Bruxelles, Établissements Emile Bruylant, 1965.

^[2] În România, controlul de constituționalitate a fost instituit pe cale pretoriană în anul 1912, în așa-numita *“afacere a tramvaielor”* și a fost consacrat în mod expres în Constituția din 1923 și cea din 1938.

^[3] Decizia nr.169 din 2 noiembrie 1999, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.151 din 12 aprilie 2000.

^[4] Decizia nr.318 din 19 septembrie 2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.697 din 6 octombrie 2003.

^[5] Decizia nr.349 din 19 decembrie 2001, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.240 din 10 aprilie 2002.

^[6] Decizia nr.73 din 4 iunie 1996, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.255 din 22 octombrie 1996.

^[7] Decizia nr.6 din 11 noiembrie 1992, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.48 din 4 martie 1993.

^[8] Decizia nr.127 din 27 martie 2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.275 din 18 aprilie 2003.

^[9] Decizia nr.463 din 4 decembrie 2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.43 din 19 ianuarie 2004.